

Når lønner det seg å ta ut alderspensjon?

© NAV juni 2021

EIER
Arbeids- og velferdsdirektoratet
Postboks 354
8601 Mo i Rana

Rapporten er tilgjengelig på www.nav.no/analyser

ISBN 978-82-551-2518-1

NÅR LØNNER DET SEG Å TA UT ALDERSPENSJON?

Av: Ole Christian Lien

1. Sammendrag

Flexibel pensjonsalder mellom 62 og 75 år ble innført fra 2011 som en del av pensjonsreformen. Det ga også adgang til å kombinere arbeid og alderspensjon fritt. 7 av 10 arbeidstakere har valgt å ta ut alderspensjon før de slutter i arbeid. Det kan være mange grunner til dette. Denne analysen fokuserer på det økonomiske, og vi beregner hva som kan lønne seg: Å vente med uttak av alderspensjon til man slutter i arbeid, eller å ta ut pensjonen fra 62 år i kombinasjon med fortsatt arbeid.

Det er ikke mulig å gi noe eksakt svar på hva som lønner seg. Årsaken er at det avhenger av så mange forskjellige forutsetninger. Vi har undersøkt de viktigste forutsetningene og finner at kvinner i de fleste situasjoner er best tjent med å vente med å ta ut pensjonen til de slutter i arbeid. Det skyldes at kvinner har høyere forventet levealder enn menn. Å vente med pensjonsuttaket lønner seg da ofte med god margin. For en gjennomsnittlig kvinne som jobber til 67 år, anslår vi at uttak av alderspensjon fra 67 år gir en gevinst tilsvarende 4 prosent av samlet pensjon gjennom livsløpet, når vi sammenlikner med uttak fra 62 år.

For en gjennomsnittlig mann anslår vi at uttak fra 67 år kommer rundt 3 prosent bedre ut enn uttak fra 62 år. Årsaken til at dette også gjelder menn, er at alderspensjonen beregnes fra historiske tall for levealder, og at både en gjennomsnittlig kvinne og mann i realiteten kan vente å leve lenger enn dette. For menn er marginene likevel mindre enn for kvinner. Alt annet likt kommer uttak fra 62 år best ut for menn med minst 4 år lavere levealder enn gjennomsnittet.

Rentenivået har også stor betydning, ettersom det vil være avkastningen av å ta ut pensjonen fra 62 år og spare den til man slutter i arbeid. Uttak fra 62 år kan alt annet likt bli lønnsomt dersom rentenivået kommer opp mot 5–6 prosent eller høyere.

Gevinsten av å vente med pensjonsuttaket blir høyere jo høyere pensjon man har opptjent. Det skyldes de progressive skattereglene. Det innebærer at å ha AFP i privat sektor i tillegg til alderspensjon, eller å ha en gunstig tjenestepensjon, også trekker i retning av å gjøre utsatt uttak mer lønnsomt.

De ulike faktorene virker sammen. Selv om hovedkonklusjonen er at utsatt uttak lønner seg i mange situasjoner, kan den endres til at tidlig uttak kommer best ut dersom flere forhold trekker i den retningen samtidig.

2. Innledning

Flexibel pensjonsalder ble innført fra 2011 som en del av pensjonsreformen. Det betyr at man selv kan velge når man vil starte med å ta ut alderspensjonen innenfor aldersintervallet 62–75 år. I tillegg kan uttak av alderspensjon fritt kombineres med å fortsette i jobb. Det betyr at en senior i arbeidslivet står overfor to løsrevne beslutninger:

- Hvor lenge skal jeg fortsette i jobb?
- Når skal jeg starte uttaket av alderspensjon?

Rett etter at pensjonsreformen trådte i kraft, var det flere pensjonsekspertter som gjennom media ga råd om at det for mange var økonomisk lønnsomt seg å ta ut alderspensjonen så tidlig som mulig, gjerne fra 62 år, selv om man planlegger å fortsette i jobb (eksempler på dette er nevnt i Lien 2012). Beregninger fra NAV og Finansdepartementet (Lien 2012, Indahl 2012) viste imidlertid at det i de fleste tilfeller vil lønne seg å vente med pensjonsuttaket til man slutter helt eller delvis i arbeid. De senere årene har det blitt gitt mer nyanserte råd på dette området.

Det er likevel et klart flertall som velger å ta ut alderspensjon før de slutter i arbeid. Nesten 70 prosent av arbeidstakere som tok ut alderspensjon i 2018, var fortsatt i jobb ett år senere. Gjennomsnittlig ukentlig arbeidstid for disse gikk samtidig bare ned fra rundt 33 timer før uttak av alderspensjon til 31 timer ett år senere. Det viser at flertallet velger å ta ut alderspensjon mens de fortsatt er i tilnærmet fulltidsarbeid. Alt i alt var det 113 000 alderspensjonister i jobb ved utgangen av 2019 med en gjennomsnittlig ukentlig arbeidstid på rundt 28 timer. Det er bra for samfunnet at senioren jobber lenge. Spørsmålet er likevel om flere av de som jobber lenge, kunne vært tjent med å vente med å ta ut alderspensjon.

Uttaksreglene for alderspensjon er utformet nøytralt. Det innebærer at man under visse forutsetninger kan regne med å få samme samlede alderspensjon gjennom livet uansett når man starter å ta ut pensjonen. I realiteten er det likevel en rekke forhold som har betydning for når det lønner seg å ta ut alderspensjonen rent økonomisk. Valg av forutsetninger har stor betydning for resultatene. I denne artikkelen gir vi en oversikt over de viktigste av disse forholdene, og viser beregningseksempler med ulike forutsetninger for å

illustrere hva som kan lønne seg i ulike situasjoner. Denne artikkelen er en oppdatering av tilsvarende beregninger foretatt i Lien (2012). Lite har endret seg siden 2012, og konklusjonene er i stor grad de samme. Den største forskjellen er at vi nå har inkludert tjenestepensjon i beregningene. Det viser seg å medføre at å utsette uttaket til man slutter i arbeid, i mange tilfeller blir enda litt mer lønnsomt enn i den forrige analysen.

En spørreundersøkelse rettet mot personer i aldersgruppen 62–66 år som kombinerte arbeid og alderspensjon (Dahl og Galaasen 2013), viser at det naturlig nok også er andre grunner enn rent økonomiske til at mange tar ut alderspensjonen tidlig. De tre viktigste grunnene folk nevnte som årsaker til de at hadde valgt tidlig uttak, var ifølge undersøkelsen at de ønsket å nyte godt av pensjonen mens de ennå hadde god helse, at de ønsket å disponere pensjonspengene selv, og at de mente det var økonomisk lønnsomt for dem.

3. Hva har betydning for hva som kan lønne seg?

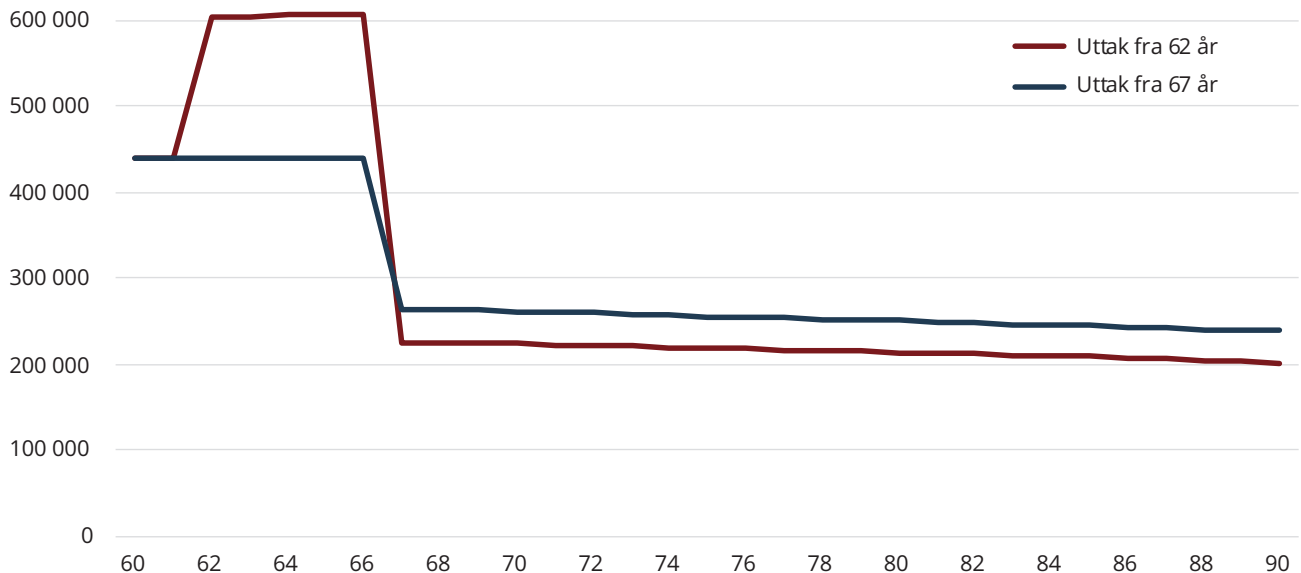
3.1 Hva slags forbruk man ønsker over tid har liten betydning

For de fleste vil det være lite ønskelig å ta ut alderspensjon senere enn når de slutter i arbeid. Hovedspørsmålet folk vil stille seg er dermed om de bør ta ut alderspensjonen når de slutter i arbeid, eller på et tidligere tidspunkt.

For å forenkle framstillingen konsentrerer vi oss her om et eksempel der folk jobber til de fyller 67 år og tar ut full alderspensjon enten fra 62 år eller 67 år. Resultatene vil likevel også være representative når man ønsker å slutte i arbeid ved andre aldre. Hvis man tar ut alderspensjon ved 62 år og fortsetter i arbeid, vil man få høyere inntekt fram til fylte 67 år. Til gjengjeld vil man i årene deretter få en lavere inntekt enn ved uttak fra 67 år. Hvis man forbruker all inntekten hvert år, vil dermed utviklingen i forbruket over tid bli svært forskjellig i de to tilfellene (figur 1).¹

¹ Reduksjonen i pensjonene over tid skyldes at figuren viser tall i faste lønninger, og at alderspensjon reguleres noe svakere enn lønnsvekst.

Figur 1. Årlig nettoinntekt for person født i 1960 med jevn inntekt på 600 000 kroner i 40 år som arbeider til 67 år og tar ut alderspensjon fra 62 eller 67 år. Tall i 2021-kroner².

Kilde: NAV

² Beregnet i fast grunnbeløp som i 2021, som tilsvarer faste lønninger.

Hva slags utvikling i forbruket man ønsker over tid, trenger ikke å være avgjørende for når man bør ta ut alderspensjon. Man kan oppnå om lag samme forbruk i begge tilfellene ved å spare. Hvis man tar ut alderspensjonen fra 62 år, kan man spare hele økningen i nettoinntekt og bruke av sparepengene fra man fyller 67 for å oppnå omtrent samme forbruk som ved uttak fra 67 år. Forskjellen vil være at sparepengene vil kunne bli brukt opp på et visst tidspunkt. Og dersom man dør før sparepengene er brukt opp, gir dette økt arv til de etterlatte.

For folk som ønsker et noenlunde stabilt forbruk over livet, virker det naturlig å spare mesteparten av pensjonen dersom man tar ut fra 62 år. Melby (2016) viser at husholdninger med personer som tar ut tidlig alderspensjon, har en økende nettoformue over tid sammenliknet med personer som utsetter uttaket, og at økningen særlig skyldes økte bankinnskudd gjennom perioden pensjonen blir utbetalt i kombinasjon med fortsatt arbeidsinntekt.

3.2 Alderspensjonen beregnes ut fra historisk levealder, men reell levealder er høyere

Litt forenklet sagt blir alderspensjonen justert for uttaksalder ved at pensjonsopptjeningen blir fordelt på det forventede antall gjenstående leveår for årskullet man tilhører. Justeringen skjer basert på observert dødelighet i befolkningen (se faktaboks). Det er samme justering for kvinner og menn, slik at en mann og kvinne med samme opptjening og samme uttaksalder også får samme pensjon. Siden levealderen stadig øker, kan folk i realiteten regne med å leve lenger enn det som legges til grunn ved justeringen av alderspensjonen. Forskjeller i levealder mellom kvinner og menn vil også ha betydning. I 2020 var forventet gjenstående levealder ved 62 år 2,5 år høyere for kvinner enn for menn ifølge Statistisk sentralbyrå (SSB).

SSB forventer at levealderen vil øke betydelig framover (Gleditsch mfl. 2020). Begrepet *forventet levealder* er definert som det antall år en person i en gitt alder kan forventes å leve hvis dødeligheten holder seg på samme

Alderspensjon og justering for uttaksalder

Justeringen av alderspensjonen for uttaksalder skjer i praksis ved at alderspensjonen divideres med såkalte forholdstall eller delingstall. Forholdstallene og delingstallene blir beregnet ut fra observerte dødelighetstall i befolkningen for en tiårsperiode fram til årskullet fyller 60 år. NAV fastsetter disse endelig når årskullet fyller 61 år. Det sikrer at den enkelte kan planlegge sin tilværelse som pensjonist uten at justeringen for uttaksalder senere blir endret. Bruk av tall for en tiårsperiode sikrer at tilfeldige svingninger i dødeligheten fra år til år ikke gir svingninger i pensjonene mellom årskull.

Personer født i 1943–1953 tjener opp alderspensjon etter gamle opptjeningsregler. Alderspensjonen beregnes i hovedsak etter reglene som gjaldt før pensjonsreformen ble gjennomført, men der pensjonen til slutt divideres på et forholdstall. Forholdstallet er 1 for 1943-årskullet når uttaket skjer ved 67 år. NAV fastsetter forholdstall for hvert årskull og hver mulige uttaksalder. For andre årskull og uttaksaldrer

uttrykker forholdstallet i hovedsak hvor mye forventet gjenstående levealder avviker fra forventet gjenstående levealder for 1943-årskullet ved 67 år.

Personer født i 1963 eller senere tjener opp alderspensjon etter nye opptjeningsregler. Levealdersjusteringen skjer da gjennom såkalte delingstall. Nye opptjeningsregler innebærer at man hvert år sparer opp pensjon i en pensjonsbeholdning. Pensjonen blir beregnet ved at pensjonsbeholdningen divideres med delingstallet på uttakstidspunktet. NAV fastsetter delingstall for hvert årskull og for alle uttaksaldrer. Delingstallet uttrykker i hovedsak årskullets forventede gjenstående levealder på uttakstidspunktet.

Personer født i 1954–1962 tjener opp alderspensjon etter en kombinasjon av gamle og nye opptjeningsregler. Levealdersjusteringen skjer da gjennom både forholdstall og delingstall.

nivå som i et gitt år framover. Forventet levealder i 2020 gjelder for eksempel under forutsetning av at dødeligheten framover holder seg på samme nivå som i 2020. Begrepet må derfor ikke tolkes som en prognose for levealderen framover. SSB publiserer i tillegg tall for det de omtaler som framskrevet forventet levealder (også kalt *kohortlevealder*), som er basert på prognoser for framtidige dødssannsynligheter. Dette gir det beste estimatet for levealder for et gitt fødselskull.

Den framskrevne forventede levealderen for menn er rundt 2 ½ år høyere enn levealderen brukt ved beregning av alderspensjonen (figur 2). Det gjelder til tross for at beregningen av pensjonen er basert på levealderen for begge kjønn samlet. Kvinner kan regne med å leve 4–5 år lenger enn det som blir lagt til grunn når pensjonen blir beregnet.

Isolert sett betyr dette at å utsette uttaket av alderspensjon vil lønne seg. Det er fordi man da vil få en høyere årlig alderspensjon i de ekstra årene man i gjennomsnitt vil leve utover den levealderen som ble lagt til grunn ved beregning av alderspensjonen.

Et ytterligere poeng er at tallene i figur 2 gjelder for hele befolkningen. Personer som er yrkesaktive fram til pensjonsalderen lever i gjennomsnitt lengre enn befolkningen totalt, blant annet fordi uføretrygdene

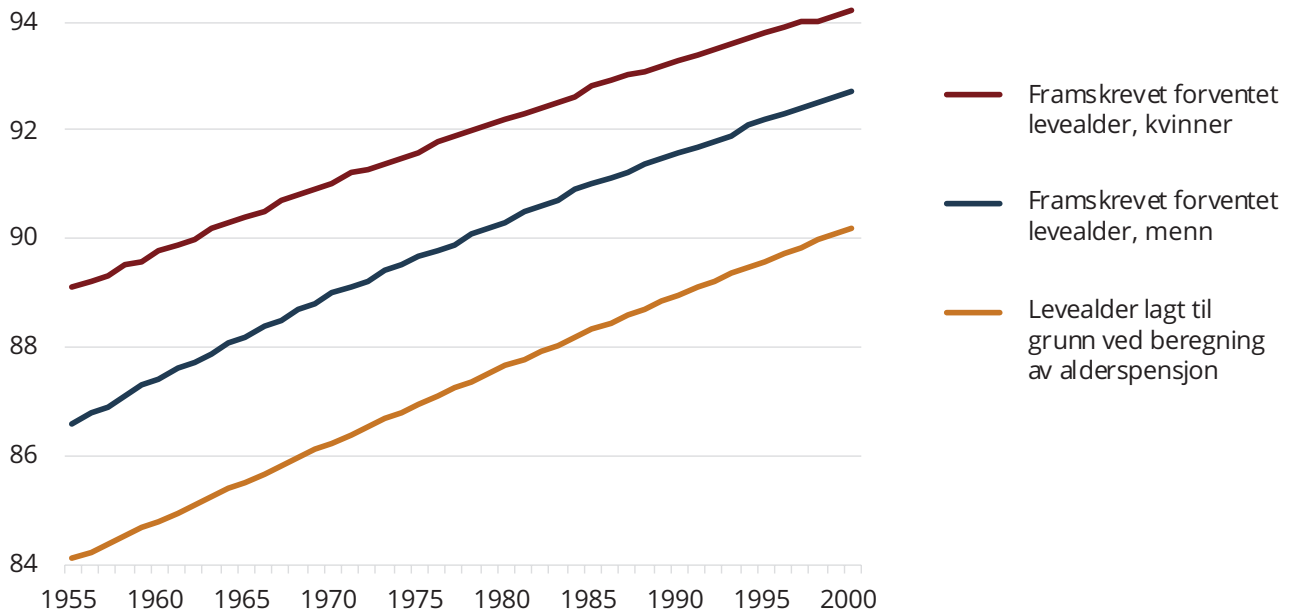
trekker ned gjennomsnittet som følge av dårligere helse enn andre grupper. Figur 3 viser at den relative dødeligheten blant de som var yrkesaktive minst til 61 år ligger klart under gjennomsnittet, både for kvinner og menn. Forskjellen blir likevel mindre med økende alder. Forskjellene i figuren tilsier at kvinner i denne gruppen lever 1,7 år lenger enn gjennomsnittet for alle kvinner, og at tilsvarende tall for menn er 1,4 år. Det tilsier at forskjellen mellom levealderen lagt til grunn ved beregning av alderspensjonen og et reelt anslag, egentlig er enda større enn vist i figur 2.

3.3 Store forskjeller i levealder mellom yrker

Informasjon om egen helsetilstand, livsstil eller andre forhold kan gjøre at enkelte har grunn til å forvente å leve kortere eller lenger enn gjennomsnittet. Bjerkedal mfl. (2012) viser for eksempel at forventet levealder blant menn som røyker minst 15 sigaretter per dag er 3½ år kortere enn blant ikke-røykere.

Borgan og Texmon (2015) viser at det er betydelig forskjell i forventet levealder mellom yrker og særlig blant menn. I figur 5 ser vi at menn i yrkene med kortest levealder kan regne med å leve 3–5 år kortere etter 62 år enn gjennomsnittet for alle yrker. Menn i yrkene med høyest levealder kan regne med å leve 2 ½–4 år lenger enn gjennomsnittet. For kvinner (figur 4) finner vi omtrent de samme forskjellene, selv om

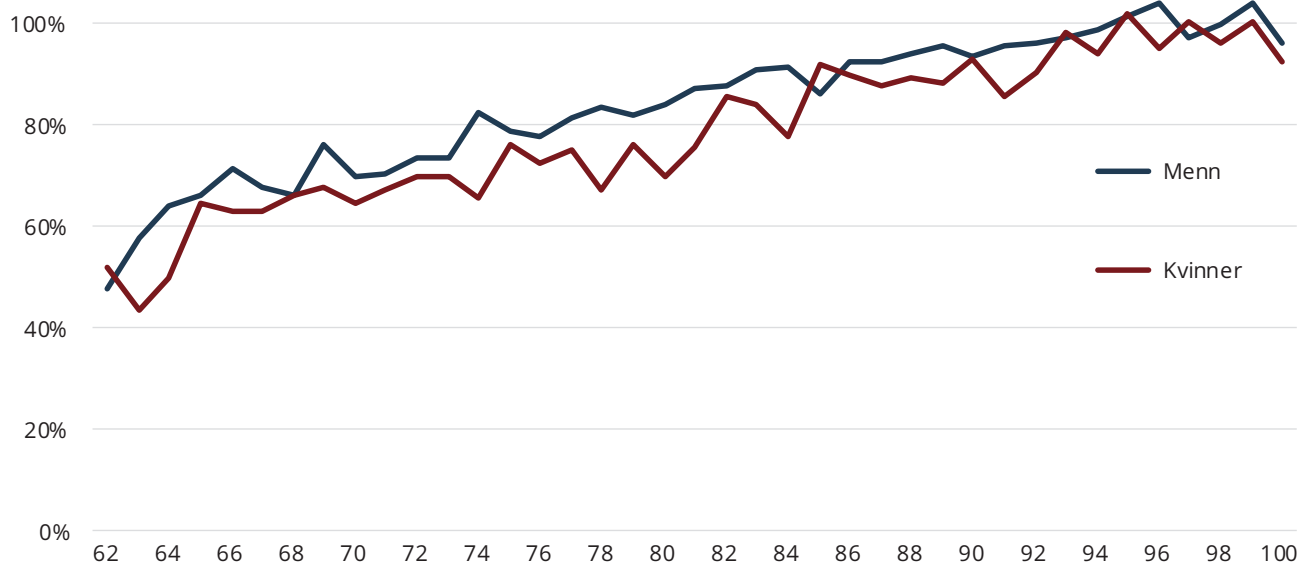
Figur 2. Framskrevet forventet levealder ved 62 år etter kjønn og levealder lagt til grunn ved beregning av alderspensjon, etter fødselsår.³

Kilde: SSB/NAV.

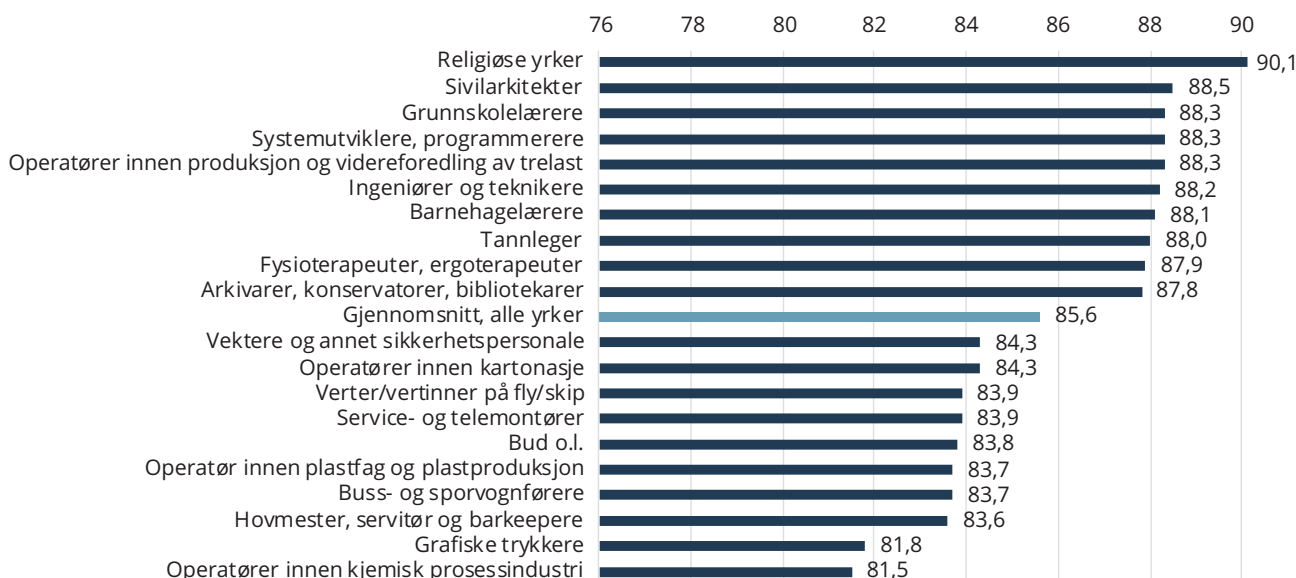
³ Faktiske tall til og med 2020. Prognoser for 2021 og framover basert på mellomalternativet i SSBs befolkningsframskrivinger.

Figur 3. Dødelighet i 2019 blant personer 62–100 år som var yrkesaktive da de var 61 år relativt til gjennomsnittet for befolkningen, etter kjønn.

Kilde: NAV.

Figur 4. Yrker med høyest og lavest levealder ved 62 år i perioden 2009–2013.⁴ Kvinner

Kilde: SSB

⁴ Figuren viser de 10 yrkene med høyest og lavest levealder. Alle andre yrker vil ligge mellom yrkene vist i figuren.

yrkene med kortest levealder her har noe mindre avvik fra gjennomsnittet. Tallene er basert på dødelighetstall for perioden 2009–2013. Personer i alle disse yrkene som i dag er 62 år kan derfor i praksis regne

med at de i gjennomsnitt vil leve flere år lenger enn oppgitt i tabellen (omtrent tilsvarende som forskjellene vist i figur 2).

Figur 5. Yrker med høyest og lavest levealder ved 62 år i perioden 2009–2013. Menn

Kilde: SSB

Isolert sett vil dette gjøre tidlig uttak av alderspensjon mer attraktivt for personer i yrker med lav forventet levealder. Særlig vil dette være aktuelt for menn siden menn i utgangspunktet har lavere forventet levealder. Vær likevel oppmerksom på at tallene i figur 4 og 5 gjelder alle som har vært yrkesaktive og dermed også inkluderer personer som har trådt ut av arbeidslivet før 62 år fordi de har blitt uføretrygdet, eller av andre grunner. Det er trolig en høyere andel som har blitt uføretrygdet i yrkene med kort forventet levealder. Dersom beregningen av levealder hadde begrenset seg til personer som var i jobb minst til 62 år, som er gruppen som denne artikkelen er relevant for, ville trolig forskjellene i levealder mellom yrkene bli mindre.

3.4 Utsatt uttak mer lønnsomt ved lavt rentenivå

Mens man tjener opp alderspensjon, blir pensjonsopp-tjeningen regulert hvert år med gjennomsnittlig lønnsvekst i samfunnet. Lønnsvekst blir dermed avkastningen på pensjonen om man utsetter uttaket. Alternativt kan man ta ut pensjonen tidligere og spare pengene selv. Hvis man skal bruke av pengene allerede fra 67 år, blir tidshorizonten nokså kort. Mange vil da mene at pengene bør plasseres som bankinnskudd, i andre sikre spareprodukter eller at man bør

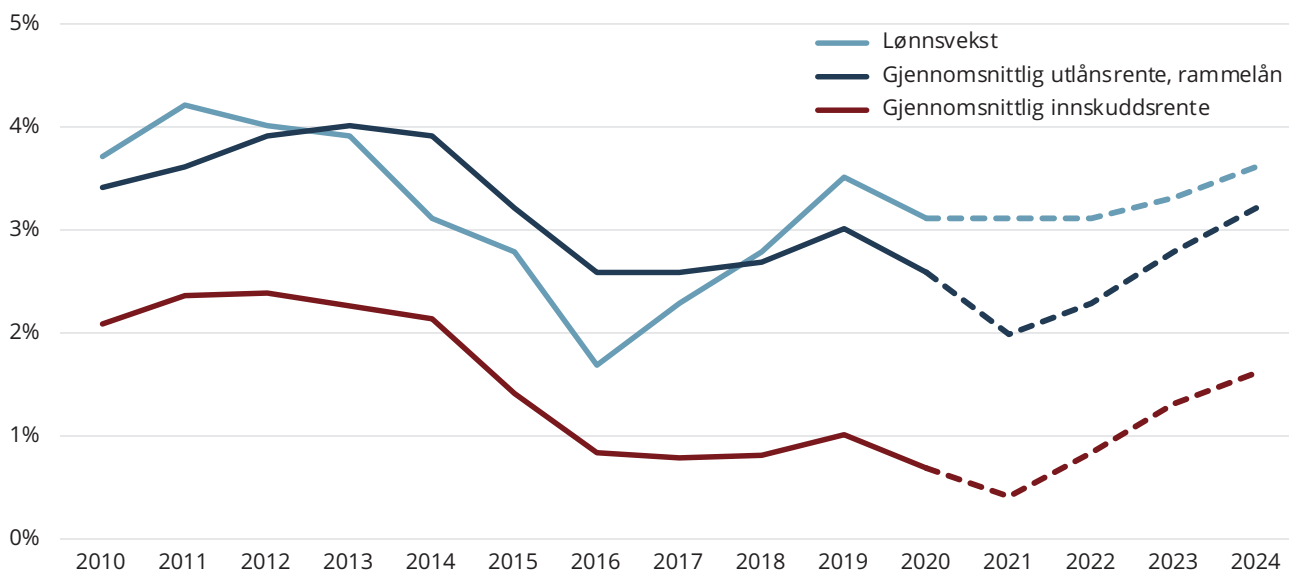
spare ved å nedbetale lån. Figur 6 viser hvordan lønnsvekst og rentenivået har utviklet seg over tid og prognoser framover.⁵

Gjennomsnittlig innskuddsrente har vært klart lavere enn lønnsvekst det siste tiåret og forventes å fortsatt være lavere fram mot 2024. Gjennomsnittlig utlånsrente for rammelån har det siste tiåret vært omtrent på nivå med lønnsvekst og ventes framover å være omtrent et halvt prosentpoeng under. Rammelån har typisk høyere rente enn tradisjonelle boliglån med god sikkerhet, og mange har derfor utlånsrente klart under dette nivået.

Langt tilbake i tid har det vært perioder med høyere rentenivå enn lønnsvekst, blant annet på siste halvdel av 1980-tallet og på 1990-tallet. Det normale de siste tiårene har likevel vært det motsatte. Fastrenten for boliglån i norske banker med 10 års bindingstid ligger for øyeblikket i intervallet 2,6–3,1

⁵ Prognoser for lønnsvekst og utlånsrente fra SSB publisert 4.6.2021 (SSB 2021). Prognosen for innskuddsrente er egne beregninger basert på Norges Banks prognoser for styringsrenten fra 18.3.2021 (Norges Bank 2021) og en antakelse om at avviket mellom gjennomsnittlig innskuddsrente og styringsrente blir som gjennomsnittet i perioden 2011–2020.

Figur 6. Faktisk og forventet rentenivå og lønnsvekst.

Kilde: Norges Bank og SSB.

prosent.⁶ Når vi vet at bankene legger på en risikopremie på fastrentene, betyr dette at markedet i realiteten forventer en gjennomsnittlig rente som er noe lavere enn dette de neste ti årene.

Lav rente i forhold til lønnsvekst vil isolert sett gjøre det mer lønnsomt å vente med å ta ut pensjonen. Årsaken er at det gir lavere avkastning dersom man tar ut pensjonen fra 62 år og sparer pengene. Avkastningen ved å vente med uttaket vil være lønnsvekst. Figur 6 viser likevel at det er forskjell avhengig av om sparingen skjer som bankinnskudd eller som nedbetaling av lån. Selv om nedbetaling av lån typisk vil gi bedre avkastning enn bankinnskudd, ser vi likevel at avkastningen ved å vente med uttak forventes å bli høyere. Det kan selvsagt også være mulig å oppnå høyere avkastning på pensjonspengene i aksjefond eller liknende, men risikoen vil da også være tilsvarende høyere.

Mye tyder på at en 62-åring i dag må regne med at rentenivået blir lavere enn den gjennomsnittlige lønnsveksten i samfunnet i de nærmeste årene. Det taler isolert sett for å utsette uttaket av alderspensjon. På lengre sikt er utviklingen mer usikker.

3.5 Nye reguleringsregler – tidlig uttak attraktivt ved lav reallønnsvekst

Stortinget har fra 2021 vedtatt nye regler for den årlige reguleringen av alderspensjon. Alderspensjonen skal nå reguleres med et gjennomsnitt av pris- og lønnsvekst. Tidligere regler var at pensjonen ble regulert med lønnsvekst og deretter fikk et fratrekk på 0,75 prosent. Ved en årlig reallønnsvekst på 1,5 prosent vil de nye reglene slå tilnærmet likt ut som før.

Forutsetninger om framtidig regulering inngår også i levealdersjusteringen, i forholdstallene og delingstallene, og påvirker dermed størrelsen på alderspensjonen ved ulike uttaksalder. Hensikten er å sikre at samlet pensjon over livsløpet blir så lik som mulig uansett valg av uttaksalder. Beregningsreglene for alderspensjon legger til grunn at årlig reallønnsvekst blir 1,5

prosent. Dersom reallønnsveksten blir lavere enn dette, vil det isolert sett gjøre tidlig uttak av alderspensjon mer lønnsomt. Årsaken er at tidlig uttak, for eksempel fra 62 år, gir flere forventede år der man drar nytte av at reguleringen blir gunstigere enn antatt⁷. Omvendt, dersom reallønnsveksten blir høyere enn 1,5 prosent, vil det isolert sett gjøre utsatt uttak mer gunstig.

3.6 Skattefradrag for pensjonister gjør tidlig uttak mer attraktivt

Det norske skattesystemet er progressivt. Det innebærer at jo høyere inntekten er, jo høyere andel av den betaler folk i skatt. Ved tidlig uttak blir den årlige alderspensjonen lavere. I perioder der man ikke jobber ved siden av pensjonen, medfører det at man må betale en lavere andel av pensjonen i skatt. Det særskilte skattefradraget for pensjonsinntekt (se faktaboks), bidrar til å forsterke denne effekten. Når man tar ut alderspensjon mens man fortsatt er i arbeid, vil imidlertid marginals-katten for alderspensjonen bli høyere sammenliknet med en situasjon der man ikke arbeider. Særlig gjelder dette dersom samlet inntekt overstiger innslagspunktet for de høyeste satsene for trinnskatt.

Når man tar ut alderspensjon og sparer hele eller deler av pensjonen i noen år, vil dette også utløse skatt på renteinntekter, og avhengig av formuen for øvrig kan det utløse formuesskatt. Det er altså flere skattemessige effekter av valg av uttaksalder, og disse trekker i ulike retninger.

3.7 Høyere pensjon gir høyere egenandel ved opphold på sykehjem

Isolert sett vil egenandel ved opphold på sykehjem gjøre det mer attraktivt å ta ut alderspensjonen tidlig. Årsaken er at egenandelen blir lavere når den årlige pensjonen er lavere. Effekten er imidlertid liten fordi folk i gjennomsnitt kan regne med å tilbringe ganske kort tid på sykehjem.

.....
⁷ Dersom reallønnsveksten for eksempel holder seg på 0 prosent på lang sikt i stedet for på 1,5 prosent, viser beregninger at det vil gi en gevinst ved uttak fra 62 år sammenliknet med uttak fra 67 år, tilsvarende 1,5 prosent av samlet pensjon over livsløpet.

.....
⁶ Kilde: www.finansportalen.no, opplysninger hentet 6.6.2021.

Viktige skatteregler for pensjonister

Skatt på alminnelig inntekt

Skattesatsen for såkalt alminnelig inntekt er 22 prosent i 2021¹. Dette begrepet omfatter alle skattepliktige inntekter (blant annet lønn, pensjonsinntekter, renteinntekter) og der minstefradrag og andre fradrag trekkes fra. Dette innebærer også at renteinntekt blir beskattet med 22 prosent og at renteutgifter tilsvarende gir et fradrag i skatten på 22 prosent.

Trinnskatt

Trinnskatt er en progressiv inntektsskatt man betaler av personinntekt (i hovedsak brutto arbeids- og pensjonsinntekter). Trinnskatt erstatter tidligere toppskatt som var en del av skattesystemet før 2016. I 2021 er satsene følgende:

- 1,7 prosent for inntekt mellom 184 800 og 260 100 kroner.
- 4,0 prosent for inntekt mellom 260 100 kroner og 651 250 kroner.
- 13,2 prosent² for inntekt mellom 651 250 kroner og 1 021 550 kroner.
- 16,2 prosent for inntekt over 1 021 550 kroner.

¹ 18,5 prosent i tidligere Finnmark og 7 kommuner i Nord-Troms.

² 11,2 prosent i tidligere Finnmark og 7 kommuner i Nord-Troms.

Skattefradrag for pensjonsinntekt

Skattefradraget for pensjonsinntekt gjelder mottakere av alderspensjon og utgjør i 2021 maksimalt 32 620 kroner i året. Ved gradert uttak av pensjon blir fradraget redusert, og det blir også redusert avhengig av hvor stor samlet pensjonsinntekt man har, der også blant annet tjenestepensjon og AFP inngår. For pensjonsinntekt mellom 206 500 kroner og 310 700 kroner blir fradraget redusert med 16,7 prosent. For pensjonsinntekt over dette beløpet blir fradraget redusert med ytterligere 6 prosent. Fradraget blir bare redusert som følge av pensjonsinntekt. Det betyr at man kan arbeide ved siden av pensjonen uten at det får betydning for fradraget.

Formuesskatt

Formuesskatt er en skatt man betaler av nettoformue. I 2021 utgjør skatten som hovedregel 0,85 prosent av formue utover 1,5 mill. kroner.

Kilde: Skatteetaten

Personer som har langtidsopphold på sykehjem eller annen kommunal institusjon må betale egenandel til kommunen. Egenandelen vil normalt utgjøre mellom 75 og 85 prosent av pensjon og annen inntekt.⁸ Sannsynligheten for å havne på sykehjem øker med alderen. Drøyt 3 prosent av befolkningen bor på sykehjem når de er 80 år. Andelen øker deretter raskt – til 17 prosent ved 90 år og 43 prosent ved 100 år (figur 6).

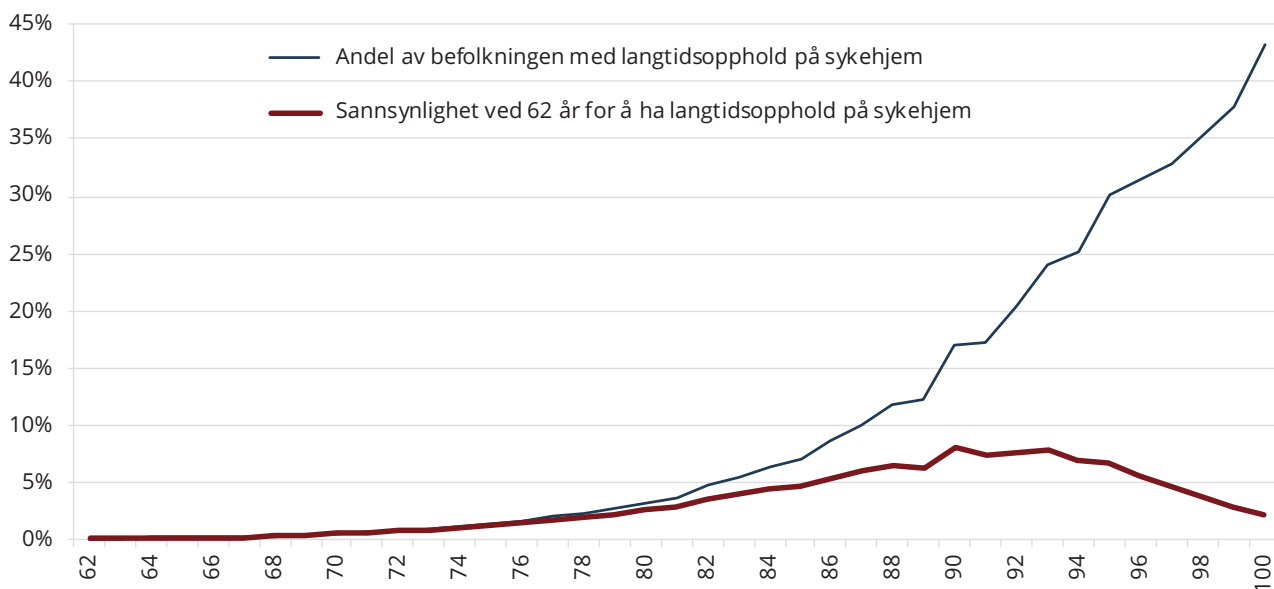
Sjansen for bli 100 år er nokså lav. Det relevante for å vurdere de økonomiske konsekvensene av dette, er derfor å studere den kombinerte sannsynligheten for å overleve og å være innlagt på sykehjem ved ulike

aldre. Det er det som avgjør i hvor stor grad man som 62-åring kan regne med å måtte betale egenandel i årene framover. Figur 6 viser tall også for dette, for en person født i 1960 (som blir 62 år i 2022), forutsatt at andelen av befolkningen innlagt på sykehjem holder seg konstant over tid.

Vi ser at sannsynligheten målt på denne måten er nokså beskjedent, og at den når en topp ved 90 års alder. En 62-åring kan regne med litt under 8 prosent sannsynlighet for å bli 90 år og å da bo på sykehjem. I gjennomsnitt kan en 62-åring regne med å tilbringe om lag 1,3 år på sykehjem resten av livet.

⁸ Et fribeløp på 9 000 kroner er unntatt egenandel. Hovedreglene er at egenandelen utgjør 75 prosent av inntekten utover fribeløpet inntil folketrygdens grunnbeløp (for tiden 104 716 kroner), og 85 prosent av inntekt over dette nivået.

Figur 7. Andel av befolkningen med langtidsopphold på sykehjem i 2020⁹ og sannsynlighet ved 62 år i 2022 for langtidsopphold på sykehjem, etter alder.

Kilde: NAV, HelseDirektoratet, SSB.

⁹ Tallene for 2020 er basert på tall for tiårige aldersgrupper fra SSB som er interpolert for ettårige aldre, basert på mer detaljerte tall fra HelseDirektoratet for 2018.

4. Hvem bør ta ut alderspensjon tidlig, og hvem bør vente?

Som nevnt er det mange forhold som påvirker når man bør ta ut alderspensjon. For å illustrere de økonomiske konsekvensene har vi sammenliknet uttak fra 62 år med uttak fra 67 år, gitt at man uansett jobber til man er 67. Ved uttak fra 62 år antar vi at man sparer hele nettoppensjonen og gradvis bruker av de oppsparte midlene etter 67 år.¹⁰ Forbruksmønsteret blir da det samme i begge alternativene inntil de oppsparte midlene blir brukt opp. Beregningene er gjort ved å sammenlikne nåverdien av antatt framtidig forbruk i de to alternativene. Nåverdi betyr her at framtidig forbruk er omregnet til dagens kroneverdi. Se faktaboks for mer om metodene og forutsetningene vi har valgt.

¹⁰ Som tidligere nevnt viser tall fra SSB, Melby (2016), at de som tar ut alderspensjonen tidlig sparer mer enn de som venter med uttaket, både i form av økte bankinnskudd og større nedbetalinger av lån. Det viser at forutsetningen er rimelig, selv om vi ikke vet hvor vanlig det er å spare hele pensjonen.

Beregningene er relevante både for privat ansatte, offentlig ansatte og selvstendig næringsdrivende. Forskjellen for offentlig ansatte er at AFP der fortsatt er en egen tidligpensjonsordning fra 62 til 67 år¹¹. Man må slutte i arbeid eller redusere arbeidstiden for å ta ut offentlig AFP. Når man fortsetter i fullt arbeid til fylte 67, er uttak av offentlig AFP derfor ikke mulig. Offentlig ansatte som slutter i arbeid før de fyller 67, vil derimot i all hovedsak tjene på å ta ut AFP. Årsaken er at de da kan utsette uttaket av alderspensjon til 67 år for å få en høyere årlig alderspensjon.

4.1 Kvinner tjener mest på å utsette uttaket

Figur 8 sammenlikner nåverdien av forbruket som uttak av alderspensjon fra 67 år og 62 år gir grunnlag for, for henholdsvis kvinner og menn med ulike inntektsnivåer. Ettersom kvinner lever lenger enn menn

¹¹ Det er vedtatt at AFP-ordningen i offentlig sektor vil bli endret fra 2025 for personer født i 1963 og senere, til en ordning som er tilnærmet identisk med AFP-ordningen i privat sektor.

Forutsetninger og metode

Standardforutsetninger

Tabell 1. Standardforutsetninger for beregningene, der ikke annet er nevnt

Variabel	Forutsetning
Kjennetegn ved personen	Født 1960 Enslig I arbeid i 45 år fra 22 år til og med 66 år med jevn inntekt på 600 000 kroner (2021-kroner)
Lønnsvekst	3,5 %
Prisvekst	2,0 %
Markedsrente (kan tolkes som både innskudds- og utlånsrente)	2,5 %
Diskonteringsrente	Samme som markedsrenten (2,5 % nominell rente)
Levealder	Som for hele befolkningen i henhold til mellomalternativet i SSBs befolkningsframskrivninger
Skatteregler	Som i 2021
Formuesskatt	Inngår ikke (det antas at den enkelte ikke er posisjon for formuesskatt)
Egenandel på sykehjem	Inngår
AFP	Inngår ikke
Tjenestepensjon	Inngår og antas å utgjøre 27 prosent av alderspensjon fra folketrygden (kan tilsvare en innskuddspensjon med 4 prosent opptjeningssats)

Tabell 1 viser standardforutsetningene i nåverdberegningene. Der ikke annet er nevnt er det disse som er lagt til grunn, men vi har også foretatt sensitivitetsberegninger som viser hvordan endringer i viktige forutsetninger vil påvirke resultatene.

Forutsetningene for lønnsvekst og rentenivå er basert på avrundede prognoser fra figur 6 for perioden 2022–2024, og der det for rentenivå er benyttet utlånsrenten for rammelån. Ved sparing gjennom bankinnskudd vil dette være et høyt anslag. Forutsetningen for prisvekst er basert på Norges Banks inflasjonsmål om at prisveksten over tid skal være om lag 2 prosent.

Inntekt og opptjening

Alle beregningene er gjennomført for en enslig person fra årskullet 1960, det vil si en person som fyller 62 år i 2022.

Personer født i 1960 omfattes av en kombinasjon av nye og gamle opptjeningsregler for alderspensjon. Å variere antall opptjeningsår vil gi om lag samme effekt som å variere inntekten. Resultatene vil bli om lag de samme også for etterfølgende årskull. Det skyldes at differansen mellom levealderen brukt ved beregningen av alderspensjon og den framskrevne levealderen holder seg nokså konstant over tid (som vist i figur 2).

Tjenestepensjon

Selv om tjenestepensjon har vært obligatorisk for alle arbeidstakere fra 2006, er det stor variasjon i nivået og utformingen av disse. Ettersom beregningene gjelder personer født i 1960, vil det også være stor variasjon i hvilken grad den enkelte har tjent opp tjenestepensjon tidligere. Vi har likevel ønsket å inkludere tjenestepensjon i beregningene fordi det medfører høyere pensjonsnivåer, som i analysen særlig har betydning gjennom de progressive skattereglene. Vi har derfor valgt en forenklet forutsetning der tjenestepensjonen tas ut ved samme alder som alderspensjon fra folketrygden og antas å utgjøre et fast prosentvis tillegg til denne. Dette tillegget er satt lik 27 prosent basert på tall fra SSB for gjennomsnittlig utbetalt tjenestepensjon for alle i befolkningen over 67 år i 2019 som andel av gjennomsnittlig alderspensjon fra folketrygden.¹ For en person med gjennomsnittlig inntekt vil det under visse forutsetninger kunne tilsvare en innskuddsbasert tjenestepensjon med en opptjening på rundt 4 prosent av lønnover 1 G (grunnbeløpet i folketrygden).

I praksis vil nivået på tjenestepensjonene variere mye og mange har også tjenestepensjoner som opphører etter et visst antall år. Det kan også være egenskaper ved tjenestepensjonen som slår annerledes ut på beslutningen om uttaksalder, blant annet at tjenestepensjonsleverandørene har adgang til å kreve et såkalt seleksjonsfradrag ved uttak av tjenestepensjonen før 67 år. Slike forhold er ikke tatt høyde for i beregningene.

Skatteregler

Vi har lagt til grunn skattereglene og skattesatsene for 2021. Framover i tid har vi lagt til grunn at alle terskelverdier i skattesystemet blir justert hvert år med gjennomsnittlig lønnsvekst.

Forbruksmønster

Ved uttak fra 67 år har vi lagt til grunn at den enkelte forbruker hele inntekten hvert år. Ved uttak fra 62 år har vi lagt til grunn at den enkelte sparer hele alderspensjonen etter skatt fram til 67 år. De oppsparte midlene blir deretter gradvis tappet hvert år for å oppnå samme forbruk som ved uttaksalder 67 år. Dette fortsetter inntil midlene er brukt opp helt.

¹ www.ssb.no/tabell/09331

Nåverdi og diskonteringsrente

Nåverdien ved uttak fra 62 år og 67 år har vi beregnet som den neddiskonterte summen av forbruket fra alder 62 år og oppover multiplisert med sannsynligheten for å overleve fra 62 år til hver enkelt alder. I tilfellet med uttak fra 62 år har vi også tatt hensyn til sannsynligheten for å dø før de oppsparte midlene har blitt brukt opp. Gjenværende formue er da medregnet i nåverdien på det tidspunktet dødsfallet skjer. Det innebærer at vi antar at å etterlate seg en krone i arv har samme verdi for den enkelte som å selv få en krone i forbruk.

Vi har omregnet framtidig forbruk og eventuell framtidig arv til dagens pengeverdi gjennom neddiskontering. Det reflekterer at folk verdsetter et visst forbruk i dag høyere enn samme forbruk en gang i fremtiden. Med en diskonteringsrente på 2,5 prosent, innebærer det at et forbruk i dag på 100 kroner blir verdsatt likt som et forbruk om ett år på 102,50 kroner.

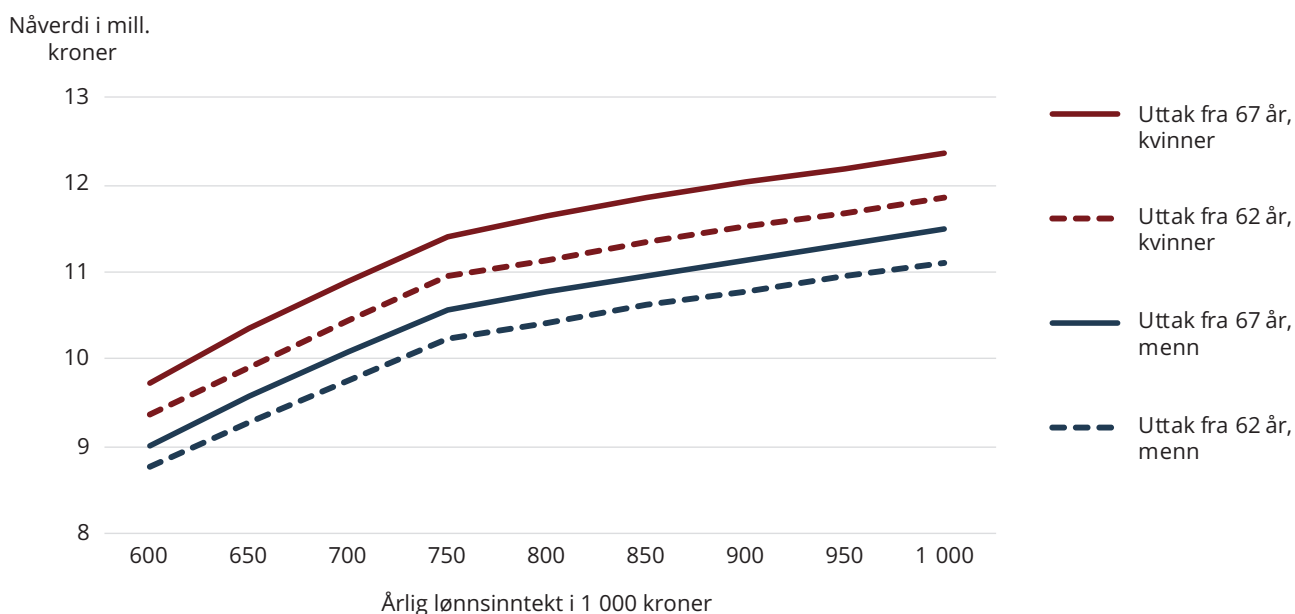
Ettersom vi antar 2,0 prosent prisvekst, tilsvarer dette en reell diskonteringsrente (utover prisvekst) på 0,5 prosent. Man kan diskutere valget av diskonteringsrente. Den vil i realiteten variere fra person til person. En sparsommelig person som tenker langsiktig vil typisk ha en lav diskonteringsrente. En mer kortsiktig person som i større grad verdsetter å nyte godt av forbruk i dag, vil typisk ha en høy diskonteringsrente. Det er likevel ikke den enkeltes diskonteringsrente vi ønsker å bruke her, men hva vi mener er relevant for en

objektiv lønnsomhetsvurdering. Da mener vi at diskonteringsrenten for en rasjonell aktør ikke kan ligge langt unna nivået for sparerenten og lånerenten (se Frederick mfl. 2002). Det skyldes at man gjennom å spare og låne kan flytte forbruket framover eller bakover i tid.² Dette er årsaken at vi som standardforutsetning har antatt at diskonteringsrenten tilsvarer markedsrenten. Mer spesifikt har vi antatt at den tilsvarer vår forutsetning om utlånsrente for rammelån.

Siden vi har lagt til grunn at forbruket blir det samme både ved uttak fra 62 år og 67 år inntil den oppsparte pensjonen er brukt opp, får nivået på diskonteringsrenten ikke betydning for dette forbruket. Forskjellen blir at uttak fra 62 år gir mer til arvingene dersom man dør før den oppsparte pensjonen er brukt opp. Uttak fra 67 år gir derimot høyere forbruk i årene etter at de oppsparte midlene er brukt opp hvis man lever så lenge. Uttak fra 67 år vil derfor komme best ut med lav diskonteringsrente. Effekten av diskonteringsrenten vil også være større for kvinner enn for menn. Det skyldes at kvinner har høyere forventet levealder enn menn, og dermed kan regne med å leve flere år etter at de oppsparte midlene blir brukt opp ved uttak fra 62 år.

² I tilfellet der man må låne penger er dette riktignok avhengig av at man kan få lån, for eksempel ved å ha ledig sikkerhet i bolig.

Figur 8. Nåverdi av forbruk etter 62 år ved uttak av alderspensjon fra 62 eller 67 år, etter kjønn og årlig lønnsinntekt, ellers med standardforutsetninger.

Kilde: NAV

vil gevinsten ved utsatt uttak til 67 år være klart større for kvinner enn for menn. Vi ser dessuten at gevinsten av utsatt uttak øker noe med inntektsnivået. Det skyldes at skattefradraget for pensjonsinntekt får mindre betydning med økende nivå på pensjonsinntektene. For kvinner varierer gevinsten ved utsatt uttak fra rundt 350 000 kroner til drøyt 500 000 kroner over livsløpet. Det tilsvarer rundt 4–4 ½ prosent høyere pensjon over livsløpet. For menn varierer gevinsten fra rundt 250 000 kroner til drøyt 350 000 kroner, som tilsvarer rundt 3 til 3 ½ prosent høyere pensjon.

4.2 Høyt rentenivå gjør tidlig uttak mer attraktivt

Jo høyere rentenivået er, jo mer attraktivt vil det være å ta ut alderspensjonen fra 62 år, fordi avkastningen på sparing eller nedbetaling av lån da blir høyere. Dette vil gjelde for et gitt nivå på lønnsveksten, etter som lønnsvekst er avkastningen på å utsette uttaket. Det er derfor differansen mellom lønnsvekst og rentenivået som er det viktige.

Vi har lagt til grunn en lønnsvekst på 3,5 prosent, og figur 9 viser at rentenivået må overstige 4,5 prosent

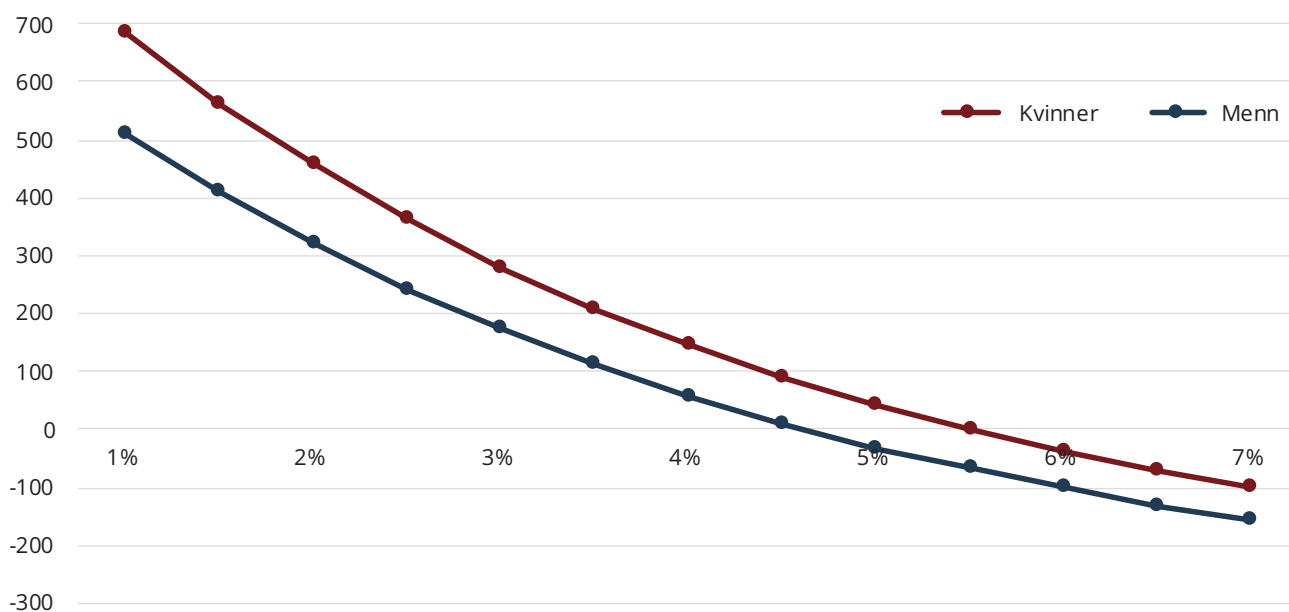
for at en gjennomsnittlig mann skal være tjent med tidlig uttak, mens det må være på minst 6,0 prosent for en gjennomsnittlig kvinne. Dette vil gjelde for kvinner og menn med gjennomsnittlig levealder og en årlig inntekt på 600 000 kroner. For de med høyere inntekt, vil det kreves litt høyere rentenivåer for at tidlig uttak skal lønne seg. Prognosen for gjennomsnittlig innskudds- og utlånsrente (se figur 6) ligger klart under disse nivåene.

4.3 Levealder har størst betydning for menn

For menn som har grunnlag for å vente klart kortere levealder enn gjennomsnittet, kan det lønne det seg å ta ut alderspensjonen fra 62 år, gitt at avviket fra gjennomsnittet er stort nok. Figur 10 viser at med forutsetningene vi har valgt for øvrig, kan dette gjelde for menn som har noe over 4 år kortere levealder enn gjennomsnittet. For kvinner må levealderen være et stykke over 7 år kortere enn gjennomsnittet (utenfor figuren).

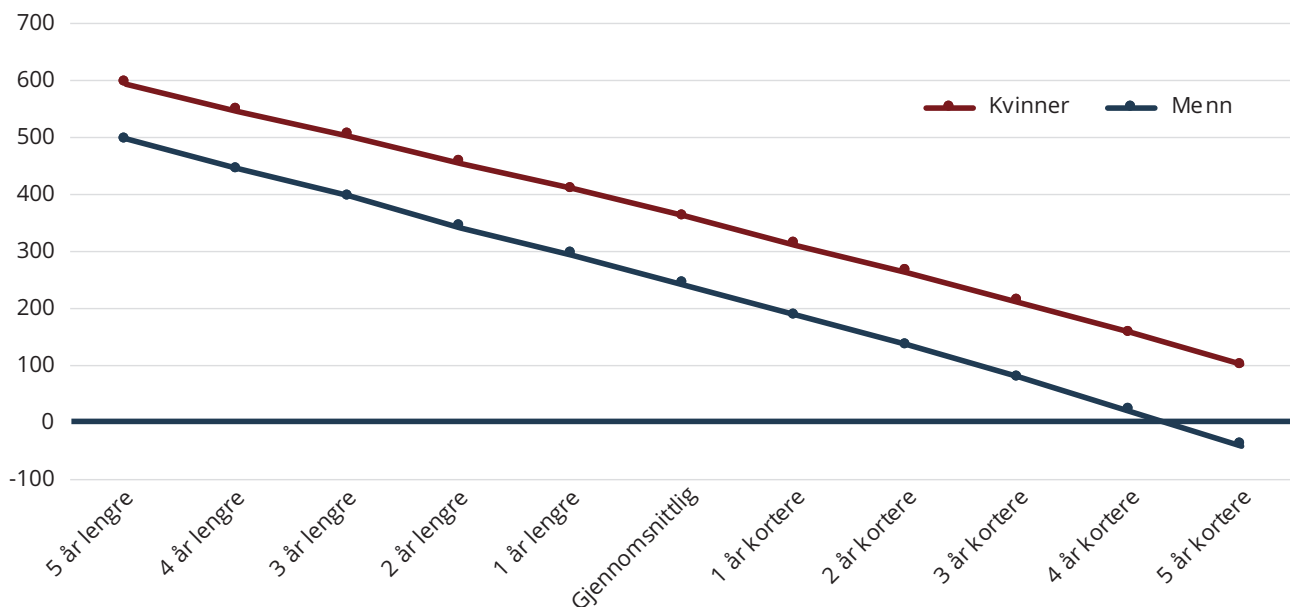
Vi vil her understreke at det er forventet levealder i hele befolkningen vi sammenlikner med. Som omtalt i kapittel 3.3 kan personer som er yrkesaktive fram til

Figur 9. Gevinst i 1000 kroner ved uttak av alderspensjon fra 67 år sammenliknet med 62 år, etter rentenivå og kjønn, ellers med standardforutsetninger

Kilde: NAV

Figur 10. Gevinst i 1 000 kroner ved uttak av alderspensjon fra 67 år sammenliknet med 62 år, etter levealder, ellers med standardforutsetninger.

Kilde: NAV

61 år, i gjennomsnitt regne med å leve rundt 1,4–1,7 år lenger enn gjennomsnittet for hele befolkningen. Dersom vi i stedet bruker denne gruppen som sammenlikningsgrunnlag, vil det kreves enda større avvik for at tidlig uttak skal lønne seg.

Hvis det er også er andre forhold som isolert sett trekker i retning tidlig uttak, for eksempel at rentenivået øker, vil det riktignok kunne kreves mindre avvik i levealder for at tidlig uttak skal lønne seg enn figuren viser.

4.4 Større gevinst ved å utsette når AFP og tjenestepensjon medregnes

I hvilken grad man medregner andre pensjonsordninger i tillegg til alderspensjon fra folketrygden, viser seg å isolert sett trekke i retning av å gjøre utsatt uttak vesentlig mer lønnsomt.

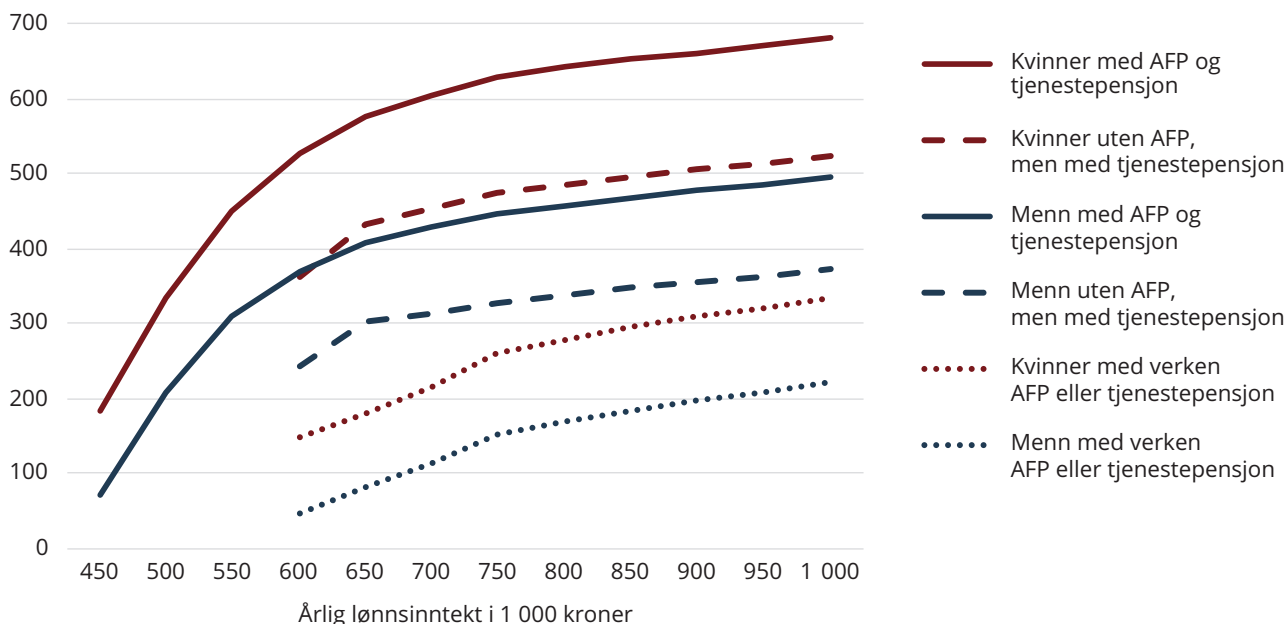
Vi har så langt i analysen medregnet tjenestepensjon i beregningene, men ikke AFP. Figur 11 viser konsekvensene å medregne både tjenestepensjon og AFP, kun tjenestepensjon eller ingen av delene. Ettersom tjenestepensjon er obligatorisk for alle arbeidstakere, er dette et lite realistisk alternativ for de fleste. Det vil

likevel være relevant for selvstendig næringsdrivende, der det er frivillig å spare til pensjonen. Det vil også være delvis relevant for arbeidstakere med lav tjenestepensjon, for eksempel fordi de bare har hatt tjenestepensjon på minstenivået etter at det ble obligatorisk i 2006.

AFP i privat sektor er et livsvarig tillegg til alderspensjon fra folketrygden. Fra 2025 vil også AFP i offentlig sektor bli endret for personer født i 1963 og senere, til en ordning som er omtrent lik ordningen i privat sektor. For de med rett til AFP kan vi nå beregne gevinsten av utsatt uttak også for lavere inntektsnivåer, ettersom rett til AFP gjør at vilkåret for uttak fra 62 år blir oppfylt ved inntekter ned mot 450 000 kroner i året.

Konklusjonen her er at rett til AFP medfører at gevinsten ved å utsette uttaket til 67 år blir klart større enn den ellers ville ha blitt. Årsaken er hovedsakelig at AFP medfører høyere samlet pensjon, og det gjør at betydningen av skattefradraget for pensjonsinntekt blir mindre. Gevinsten av utsatt uttak øker med lønnsnivået. For kvinner tilsvarer gevinsten fra rundt 2 til 5 prosent høyere pensjon, mens det for menn tilsvarer fra rundt 1 til 4

Figur 11. Gevinst i 1 000 kroner ved uttak av alderspensjon fra 67 år sammenliknet med 62 år, etter årlig lønnsinntekt, kjønn og med/uten AFP i privat sektor og tjenstepensjon, ellers med standardforutsetninger.

Kilde: NAV

prosent høyere pensjon. Vi kan likevel merke oss at gevinsten er klart lavest for de laveste inntektsnivåene.

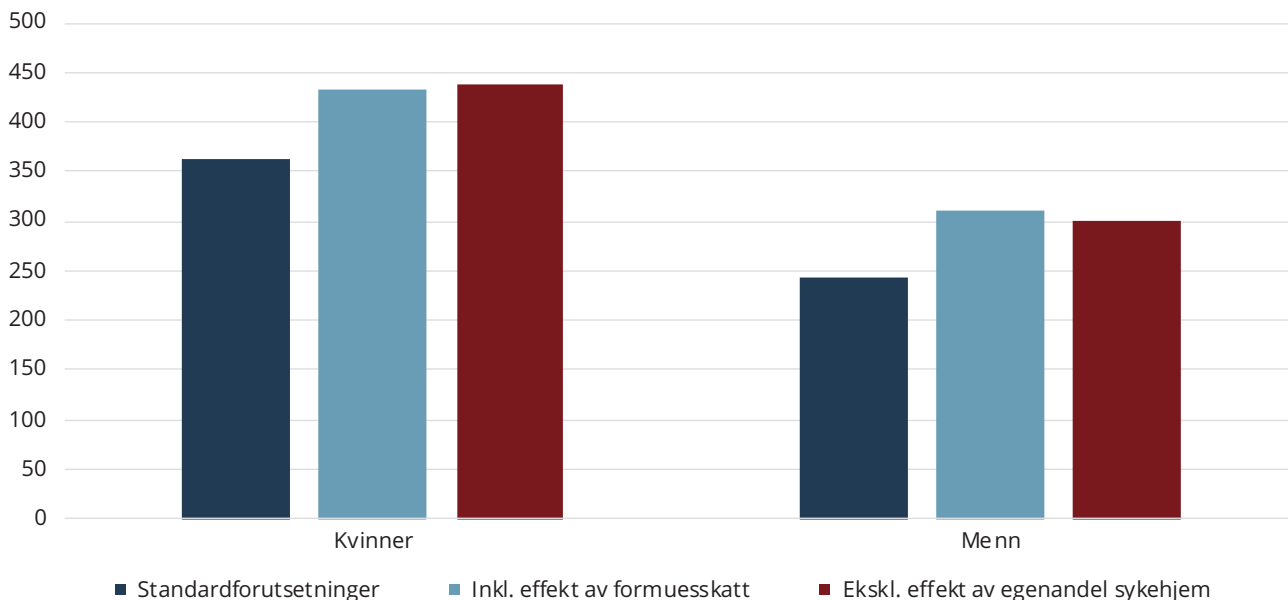
Å ikke medregne tjenstepensjon gir som ventet motsatt effekt, ved at det reduserer gevinsten ved å utsette uttaket til 67 år. For de med verken AFP eller tjenstepensjon, tilsvarer gevinsten fra rundt 1 ½ til 3 prosent for kvinner, mens den for menn tilsvarer rundt ½ til 2 prosent av samlet pensjon gjennom livsløpet.

Det paradoksale er at personer med rett til AFP er klart overrepresentert blant de som likevel velger å ta ut alderspensjonen allerede fra 62 år, også når de fortsetter i jobb. Rent økonomisk hadde flere vært tjent med å vente med uttaket. En av grunnene at mange tar ut alderspensjon og AFP allerede fra 62 år, er at det gjelder en rekke vilkår for å få AFP, både ved 62 år og på uttakstidspunktet. Hvis vilkårene ikke er oppfylt, risikerer man å miste hele AFP-en. Det ble i forbindelse med evalueringen av AFP-ordningen i 2017 (NHO og LO 2017) foretatt en spørreundersøkelse blant personer i alderen 62–66 år som hadde tatt ut AFP og samtidig fortsatte i arbeid. Her svarte 60 prosent at redsel for å miste retten til AFP hadde betydning for at de tok ut pensjonen tidlig.

For å ta ut AFP i privat sektor, er det et vilkår at man også mottar alderspensjon. Etter at man har tatt ut AFP, er det likevel mulig å redusere uttaksgraden for alderspensjon til 0 prosent. Det kan gjøres allerede måneden etter uttak av AFP, og vil i praksis bety at tilnærmet hele alderspensjonen blir spart til senere. Det kan være et aktuelt alternativ for de som er redde for å miste retten til AFP, og det er heller ikke helt uvanlig å tilpasse seg slik. Redselen for å miste retten til AFP etter 62 år kan riktignok være noe overdrevet. Selv om arbeidssituasjonen endrer seg etter 62 år, vil man alltid kunne sikre at man beholder retten til AFP ved å sette seg inn i vilkårene og sørge for å søke i tide. Det er likevel forståelig at mange velger å ta ut AFP fra 62 år for å unngå risikoen for å gjøre noe feil senere.

LO og NHO ønsker store endringer i AFP-ordningen i privat sektor, og i en utredning av en reformert AFP-ordning (NHO og LO 2021) er det foreslått at de fleste vilkårene skal avvikles, og at AFP skal avhenge av antall år i AFP-bedrift. Dersom denne AFP-reformen blir gjennomført, vil det være enda større grunn til å vente med uttaket av AFP.

Figur 12. Gevinst i 1 000 kroner ved uttak av alderspensjon fra 67 år sammenliknet med 62 år ved ulike forutsetninger om formuesskatt og egenandel på sykehjem, etter kjønn. Ellers med standardforutsetninger.

Kilde: NAV

4.5 Egenandel på sykehjem og formuesskatt har liten innvirkning

Egenandel ved opphold på sykehjem er inkludert i standardforutsetningene. Dersom vi ikke medregner slik egenandel, vil det øke gevinsten ved uttak fra 67 år. Effekten er likevel beskjeden og tilsvarer 50 000–75 000 kroner ekstra over livsløpet (se figur 12), som utgjør rundt 0,6–0,8 prosent av pensjonen over livsløpet.

Som standard har vi videre lagt til grunn at den enkelte ikke er i posisjon til å betale formuesskatt. Hvis vi i stedet antar at den enkelte allerede har annen formue over innslagspunktet for formuesskatt, vil det måtte betales formuesskatt på all oppspart pensjon ved uttak fra 62 år. Det bidrar til å øke gevinsten av utsatt uttak. Også her viser det seg at effekten er beskjeden og på rundt 70 000 kroner, noe som utgjør rundt 0,7–0,8 prosent av pensjonen over livsløpet.

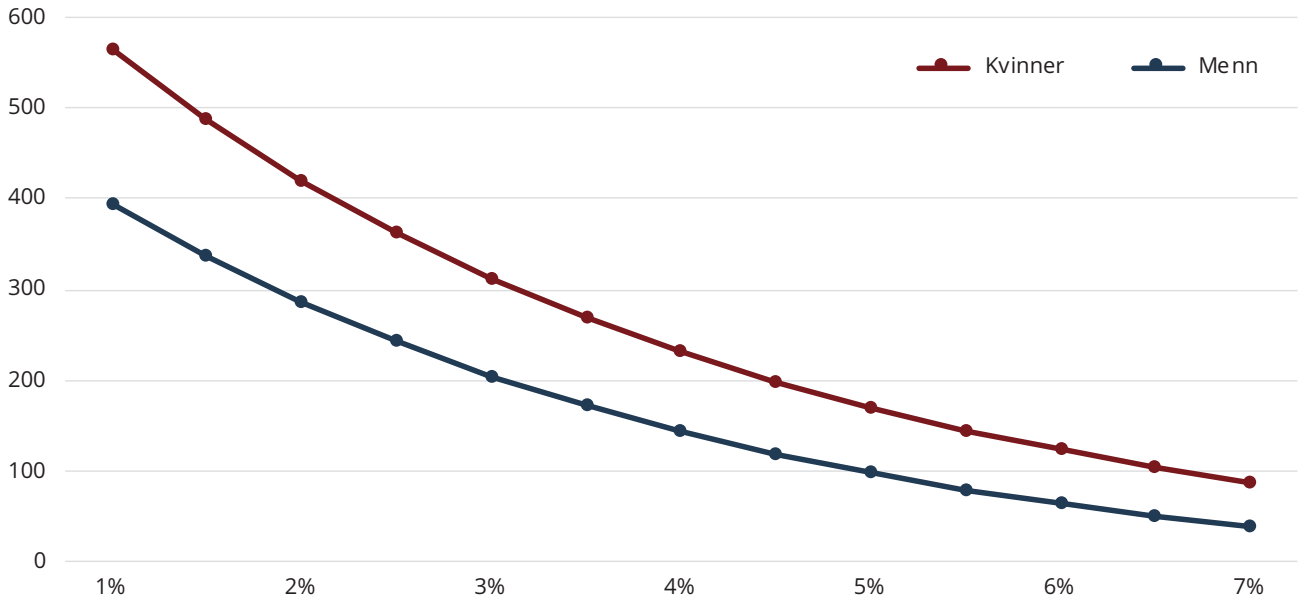
Begge disse effektene vil bli noe høyere for personer med høyere inntektsnivåer.

4.6 Diskonteringsrente har begrenset betydning, fordi det er forbruket som blir neddiskontert

Forutsetninger om diskonteringsrenten viser seg også å ha noe mindre betydning enn man kanskje kunne tro (figur 13). Årsaken er at det er nåverdien av framtidig forbruk og etterlatt arv som vi har valgt å sammenlikne i de to alternativene, ikke nåverdien av selve inntektsstrømmene ved uttak fra 62 år og 67 år. Vi har lagt til grunn at personer som tar ut ved 62 år vil spare pensjonsinntektene og bruke disse til ekstra forbruk fra 67 år. Det gir nokså like forbruksprofiler for de ulike alternativene.

Likevel finner vi som forventet at gevinsten av å vente med uttaket blir høyere jo lavere diskonteringsrente, altså jo mer tålmodig den enkelte er. Årsaken er at de som tar ut fra 62 år, vil forbruke hele formuen sin om de lever lenge nok, og at uttak fra 67 år derfor vil gi høyere forbruk i de seneste leveårene. Til gjengjeld vil uttak fra 62 år gi mer etterlatt arv dersom man faller fra tidlig. Det har størst verdi dersom diskonteringsrenten er høy.

Figur 13. Gevinst i 1 000 kroner ved uttak av alderspensjon fra 67 år sammenliknet med 62 år, etter diskonteringsrente og kjønn, ellers med standardforutsetninger.

Kilde: NAV

Ettersom helsen ofte er best i de tidlige årene som pensjonist, kan det tale for en høy diskonteringsrente. Vi gjentar at vår oppfatning likevel er at diskonteringsrenten i en lønnsomhetsberegning som her ikke bør ligge langt unna markedsrenten, fordi man gjennom å spare eller låne kan oppnå den forbruksprofilen man ønsker over tid, selv om pensjonsinntektene har en annen profil. Valg av diskonteringsrente i nåverdiberegninger er et mye diskutert tema og et aktivt forskningsfelt. Det kan derfor være delte oppfatninger om valget av forutsetninger her.

4.7 Når bør man ta ut alderspensjon, alle forhold tatt i betraktning?

Det er ikke mulig å gi noe eksakt svar på når det rent økonomisk lønner seg å ta ut alderspensjon. Årsaken er at svaret avhenger av så mange forskjellige forutsetninger. Vi har forsøkt å ta hensyn til de viktigste av disse. Vi finner da at kvinner i de fleste situasjoner vil være mest tjent med å vente med uttaket til de slutter i arbeid.

For menn varierer resultatene noe mer. For en gjennomsnittlig mann kommer også utsatt uttak klart best

ut, som tilsier at de fleste er tjent med å utsette uttaket til de slutter i arbeid. Gevinsten ved utsatt uttak vil være enda større for menn med inntekt over gjennomsnittet, med høyere levealder enn gjennomsnittet, eller som er i posisjon for formuesskatt.

Uttak fra 62 år kan lønne seg for menn med forventet levealder på minst 4 år under gjennomsnittet. Også for de med levealder nærmere gjennomsnittet kan man komme til samme konklusjon dersom andre forhold trekker i samme retning, for eksempel om det gjelder en selvstendig næringsdrivende som ikke har tjenestepensjon, eller om rentenivået blir høyere enn vi har lagt til grunn, på nivå med gjennomsnittlig lønnsvekst eller høyere. Her vil vi samtidig påpeke at menn som er yrkesaktive til 62 år, i gjennomsnitt lever lengre enn menn flest. I enkelte yrker er det likevel observert flere år lavere levealder enn gjennomsnittet.

Et mye brukt argument for å ta ut alderspensjonen tidlig og kombinere den med arbeid, er at man ønsker å øke inntekten sin for å nedbetale lån eller øke forbruket mens man ennå har god helse. Å nedbetale lån vil som regel ikke lønne seg med mindre utlånsrenten

overstiger gjennomsnittlig lønnsvekst. Årsaken er at gjennomsnittlig lønnsvekst blir avkastningen om man utsetter uttaket av alderspensjon. Hvis man har ledig sikkerhet i boligen, kan man dessuten øke forbruket uten å ta ut pensjonen tidlig, ved å i stedet øke lånerammen eller ved å øke nedbetalingstiden på lånet. Ved lavt rentenivå vil dette ofte være å foretrekke fremfor å ta ut alderspensjonen tidlig.

Sun og Webb (2011) hevder at den optimale uttaksalderen for alderspensjon er høyere jo høyere usikkerhet det er knyttet til hvor lenge man vil leve. Ved høy usikkerhet er sannsynligheten større for at man vil leve lenger enn antatt. Ved tidlig uttak, der man sparer deler av pensjonen for å bruke senere, gir det økt risiko for at de oppsparte midlene blir brukt opp. Man må da klare seg resten av livet med en lavere årlig pensjon. Dette stemmer riktignok dårlig med adferden vi faktisk observerer. En årsak til dette kan være at mange underestimerer egen levealder. Ifølge en litteraturgjennomgang (O'Connell 2010) gjelder dette både blant menn og kvinner, men i enda større grad blant kvinner.

Handal (2015) bruker lærdommer fra adferdsøkonomi til å forklare hvorfor så mange har tatt ut alderspensjonen tidlig, basert på teorier fra Kahneman og Tversky (1979). Handal mener såkalt tapsaversjon kan være en viktig grunn til at mange tar ut tidlig. Tapsaversjon er godt dokumentert gjennom eksperimenter og handler

om at folk verdsetter potensielle tap mer enn potensielle gevinster. Tap og gevinster blir da sammenliknet med et referansepunkt som i dette tilfellet kan være uttak av alderspensjon fra 62 år. Ved å utsette uttaket til 67 år, vil da pensjonsutbetalingen som man går glipp av mellom 62 og 67 år, være et potensielt tap dersom man dør tidlig. Den potensielle gevinsten av utsatt uttak vil være de ekstra pensjonsutbetalingene sent i livet dersom man lever lenger enn forventet. I nåverdiberegningene vi har foretatt, har vi verdsatt tap og gevinster likt. Dersom folk i realiteten verdsetter tap høyere, vil det kunne forklare hvorfor så mange likevel mener det er økonomisk lønnsomt for dem å ta ut alderspensjonen tidlig.

Selv om denne analysen utforsker mange forhold som påvirker økonomisk lønnsomhet ved valg av uttaksalder, vil det likevel være forhold som kunne ha vært undersøkt nærmere. Vi har for eksempel forutsatt konstante verdier for makroøkonomiske variabler som lønnsvekst og rentenivå og regnet som om den enkelte har perfekt informasjon om utviklingen i disse. Selv om vi har undersøkt konsekvenser av endringer i disse forutsetningene, har vi ikke undersøkt hvordan stokastisk usikkerhet kan påvirke beregningene. Valg av uttaksalder er et valg man tar under stor usikkerhet. Usikkerhet om levealder er den største usikkerheten og er noe vi har tatt høyde for, men det er også andre typer usikkerhet som kan spille inn.

Referanser

- Bjerkedal, Tor, Kristensen, Petter og Selmer, Randi (2012) «Levealder og dødsårsaker hos menn undersøkt ved helsekontroll i 1964», *Tidsskrift for den norske legeforening*, 1/2012, 30–35.
- Borgan, Jens Kristian og Inger Texmon (2015) *Levealder og uttak av tidligpensjon i ulike yrker*, Rapport 2015/39, Oslo-Kongsvinger: Statistisk sentralbyrå.
- Frederick, Shane, Loewenstein, George og O'Donoghue, Ted (2002) «Time Discounting and Time Preference: A Critical Review», *Journal of Economic Literature*, Vol. 40(2), 351–401.
- Gleditsch, Rebecca F., Michael J. Thomas og Astri Syse (2020) *Nasjonale befolkningsframskrivinger 2020. Modeller, forutsetninger og resultater*. Rapport 2020/24. Oslo-Kongsvinger: Statistisk sentralbyrå.
- Handal, Jørn (2015) «Homo oeconomicus og pensjonsreformen». *Samfunnsøkonomen*, 3/2015, 6–17. Tilgjengelig fra: <https://samfunnsokonomene.no/wp-content/uploads/2019/05/Samfunns%C3%B8konomen-nr-3-2015.pdf>
- Indahl, Brynjar (2012) «Er det lønnsomt å ta ut pensjon tidlig?». *Samfunnsøkonomen*, 3/2012, 12–16.
- Kahneman, Daniel og Amos Tversky (1979) «Prospect Theory: An Analysis of Decisions under Risk». *Econometrica*, Vol. 47, 263–291.
- Lien, Ole Christian (2012) «Når bør man ta ut alderspensjon?». *Arbeid og velferd*, 1/2012, 62–72.
- Melby, Ingrid (2016) *Blir påfyll til sparegrisen*. Oslo-Kongsvinger: Statistisk sentralbyrå. Tilgjengelig fra: <https://www.ssb.no/inntekt-og-forbruk/artikler-og-publikasjoner/blir-pafyll-til-sparegrisen>
- NHO og LO (2017) *Evaluering av AFP i privat sektor*. Tilgjengelig fra: <https://www.nho.no/siteassets/publikasjoner/afp-evaluering/afp-i-privat-sektor-enderlig-rapport-desember-2017.pdf>
- NHO og LO (2021) *Utredning av en mulig reformert AFP-ordning i privat sektor*. Tilgjengelig fra: <https://www.nho.no/siteassets/publikasjoner/afp-utredningen-2021/utredning-av-en-mulig-reformert-afp-ordning-i-privat-sektor-fullversjon.pdf>
- Norges Bank (2021) *Pengepolitisk rapport 1/2021*. Oslo: Norges Bank. Tilgjengelig fra: <https://www.norges-bank.no/aktuelt/nyheter-og-hendelser/Publikasjoner/Pengepolitisk-rapport-med-vurdering-av-finansiell-stabilitet/2021/ppr-12021/>
- O'Connell, Alison (2010) «How long do we expect to live? A review of the evidence». *Journal of Population Ageing*, Vol. 4, 185–201. Tilgjengelig fra: <http://link.springer.com/article/10.1007%2Fs12062-011-9049-1>
- SSB (2021) *Konjunkturtendensene 2021/2. Nå snur det: Normalisering av norsk økonomi i vente*. Oslo-Kongsvinger: Statistisk sentralbyrå. Tilgjengelig fra: <https://www.ssb.no/nasjonalregnskap-og-konjunkturer/konjunkturer/statistikk/konjunkturtendensene/artikler-om-konjunkturtendensene/na-snur-det-normalisering-av-norsk-okonomi-i-vente>
- Sun, Wei og Anthony Webb (2011) *How Do Subjective Mortality Beliefs Affect The Value of Social Security and the Optimal Claiming Age?*. Working Paper 2011-22, Boston: Center for Retirement Research at Boston College.

UTGIVER
Arbeids- og velferdsdirektoratet
Postboks 354
8601 Mo i Rana

ISBN 978-82-551-2518-1

